

MOLNÁR TAMÁS*

Az állattartás és a természetkárosítás kapcsolódási pontjai

The Intersection of Animal Keeping and Environmental Harm

ABSZTRAKT

A kedvtelési célú állattartás – és ennek részeként az egzotikus madarak tartása – egyre nagyobb népszerűségnek örvend, ugyanakkor az állattartók egyes csoportjainak jellemzőiről keveset tudunk. Jelen tanulmányban az állattartók egy sajátos csoportjának, a gyűjtők sajátosságainak leírására törekszem egy 20 fővel készített interjúsorozat alapján, amelynek alanyait a hólabda módszerrel azonosítottam. A kutatás arra a következtetésre vezet, hogy a tenyésztés a védett fajok élő egyedeire irányuló kereslet kielégítésének fenntartható alternatívája, emellett fajvisszatelepítési programok alapja lehet. Ugyanakkor az egyre szigorodó jogszabályi környezet miatt a tartás legális és illegális formái napjainkban sajátosan összefonódnak.

Kulcsszavak: állattartás, természetkárosítás, zöld kriminológia, CITES

ABSTRACT

Pet ownership, particularly the keeping of exotic birds, is becoming increasingly popular. However, we still know surprisingly little about certain segments of animal keepers. This study aims to profile a distinct group within this community: collectors. Based on 20 interviews conducted using the snowball sampling method, the research highlights the characteristics of these individuals. The findings suggest that breeding may provide a sustainable alternative to meet the demand for live specimens of protected species and could also serve as a foundation for species reintroduction and repopulation programmes. However, due to the increasingly stringent legal framework, the boundaries between legal and illegal keeping practices are becoming more blurred.

Keywords: animal keeping, environmental harm, green criminology, CITES

A kritikai kriminológiai irányzatokhoz tartozó „zöld kriminológia” kifejezést Michael J. Lynch használta először 1990-ben azzal a céllal, hogy az ernyőfogalom átfogja azon kriminológiai kutatások területét, amelyekben az ökológiai perspektíva is megjelenik.¹ A zöld kriminológia nem homogén kutatási terület, a tudósok kritikai hozzáállása eltérő mértékű. E sajátos tárgykör zöld kriminológiaként történő elnevezése azonban lehetővé tette, hogy a terület kutatásai nagyobb figyelmet kapjanak, illetve különböző vizsgálódások kapcsolódjanak össze.² A zöld kriminológia különös része fogja össze a termeléssel összefüggő, valamint az attól független környezetkárosításokat vizsgáló empirikus kutatásokat. Ez utóbbi terület a fogyasztói

* Dr. Molnár Tamás, PhD-hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola; e-mail: mtamas1992@gmail.com.

¹ GOYES, David R.–SOUTH, Nigel: Green Criminology before ‘Green Criminology’: Amnesia and Absences. *Critical Criminology*, 2017/1, 165–181. (doi: 10.1007/s10612-017-9357-8).

² SOLLUND, Ragnhild: Green Criminology: Its Foundation in Critical Criminology and the Way Forward. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 2021/3, 311. (doi: 10.1111/hojo.12421).

oldal magatartásait igyekeznek feltérképezni, amely magatartások nem feltétlenül anyagilag motiváltak. Az ide sorolható tanulmányok meghatározó témája az állatvédelem, illetve a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajokkal folytatott kereskedelem.³ Jelen tanulmányban ez utóbbi témával fogok kiemelten foglalkozni, és az ide tartozó káros cselekményekkel, amelyek jelenő hányada hazánkban a természetkárosítás egyedvédelmi tényállásába ütközik.

1. Fogalmak

1.1. A háziállat és az egzotikus állat fogalma

Háziállatnak nevezzük a társállatként vagy örömszerzés céljából tartott állatokat. A 2000-es éveket követően globális szinten egyre nagyobb népszerűségnek örvend a nem háziállat tartása.⁴ A kedvtelésből tartott állatok köre magába foglalja mind a háziállatokat, mind az egzotikus állatok csoportját, azonban ez utóbbi kategória szempontjából releváns fajok rendszerint nem rendelkeznek a háziállat ismérveivel. A domesztikáció eredményeként ugyanis az állat viselkedése és fiziológiai tulajdonsága is megváltozik. A fogságban tenyésztés ténye önmagában nem ad társállat státuszt az adott egyednek, és a háziállat sem egyenlő a szelídséggel, vagyis az embertől való félelem szintjének csökkenésével.⁵ Emma Bush és társai meghatározása szerint egzotikus háziállat az olyan fajba tartozó egyed, amely nem rendelkezik hosszú fogságban töltött múlttal és közvetlenül, vagy néhány generációra visszamenőleg a vadonból eredeztethető.⁶ A magam részéről egzotikus állatnak azon fajok egyedeit tekintem, amelyek a tartási helyükön nem honosak, ott természetes populációval nem rendelkeznek, és jellemzően a természetes elterjedési területükön is ritkák.

1.2. A faji preferencia és a tulajdonságfüggő kereslet

A keresletre a tulajdonságfüggőség jellemző és a választás szempontjai a legkülönfélébbek lehetnek. Az a kontextus, amelyben az emberek találkoznak állatokkal, jelentősen befolyásolja az adott fajjal kapcsolatos attitűdöket. Kutatások igazolták, hogy a 101 kiskutyá, a Jurassic Park és a Tini nindzsa teknőcök című filmek megjelenése után Kínában megnőtt a kereslet a dalmatákra, a leguánfélékre, valamint a vörösfülű ékszerteknősökre is.⁷ A baglyok iránti globális kereskedelem növekedéséről számoltak be 1990-2000 között, ami egybeesett a Harry Potter könyvek és film megjelenésével, de megjegyzendő, hogy ugyanebben az időszakban a ragadozó madarak iránti kereslet is nagyobb mértékűvé vált.⁸ Ettől függetlenül mégis általánosan elmondható, hogy egyes fajok tartását az emberek többsége előnyben részesíti, míg

³ MOLNÁR Tamás: Impressions on the Role of Environmental Criminal Law in Present Day Society. *Belügyi Szemle*, 2023/2, különszám, 93–103.

⁴ GRANT, Rachel–MONTROSE, Tamara–WILLS, Alison: ExNOTic: Should We Be Keeping Exotic Pets? *Animals*, 2017/6, 1. (doi: 10.3390/ani7060047).

⁵ FERNÁNDEZ, Rafael Andrés David–RICHARDS, Ngaio–LARREA, Manuel Ignacio San Andrés–DIESTE, Víctor Briones: The Paradox of Keeping Exotic Animals as Pets. *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 2025/2, 17–23. (doi: 10.21697/seb.5848).

⁶ BUSH, Emma R.–BAKER, Sandra E.–MACDONALD, David W.: Global Trade in Exotic Pets 2006–2012. *Conservation Biology*, 2014/3, 663–676. (doi: 10.1111/cobi.12240); MCMILLAN, Sharne E.–DINGE, Caroline–ALLCOCK, John A.–BONEBRAKE, Timothy C.: Exotic Animal Cafes are Increasingly Home to Threatened. *Conversation Letters*, 2020/6, 2. (doi: 10.1111/conl.12760).

⁷ MCMILLAN et al: i. m., 1–2.

⁸ FERNÁNDEZ et al: i. m., 22.

mások tartása iránt közömbös marad. Okkal merül fel a kérdés, hogy mégis mi áll a választás középpontjában? Az adott faj tartása iránti vágyakozás szempontja a legkülönbélebb lehet, így döntő szempontként jelenhet meg az adott faj mérete, egyedszáma, morfológiai jellemzői és az adott taxon ritkasága vagy fenyegetettsége. A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény (a CITES)⁹ hatálya alá tartozó fajok jellemzően magasabb piaci áron érhetőek el.¹⁰

Általánosságban használt megállapítás az is, hogy a ritka fajok relatíve keresettebbek, illetve drágábbak is, azonban ez nem feltétlenül igaz. Egy faj ökológiai szempontból akkor ritka, ha alacsony populációban fordul elő globálisan vagy helyileg és/vagy korlátozott földrajzi elterjedésű. Ennek oka ökológiai vagy evolúciós tulajdonságokra vezethető vissza. Ezzel szemben a ritkaság gazdaságtani szempontból a szűkösségnek felel meg, tehát akkor tekinthetjük az adott fajt ritkának, ha a piacon iránta tanúsított kereslet nagyobb, mint az ezen fajhoz tartozó egyedek elérhetősége. A két fogalom különbözősége okán a fogyasztók gyakran ritkának neveznek olyan fajokat, amelyek a piacon valóban ritkák, azonban a vadonban nem.¹¹ Szumátrában a kalitkában tartott madarak piacát elemezve arra a megállapításra jutottak, hogy a fogyasztók a faj kiválasztása során figyelemmel vannak az adott faj ritkaságára, azonban a fajválasztás során ez nem kizárólagos szempont.¹² A faji preferencia inkább kultúrafüggő, az olasz háztartások például 14-szer nagyobb valószínűséggel tartanak madarat, mint a britek.¹³

Egy további empirikus kutatás arra a megállapításra vezetett, hogy az állattartók a tenyésztett, vadonban bőségesen megtalálható fajokat preferálják, a legkevésbé a fogságban és a vadonban egyaránt ritka, vadonból befogott egyedeket. Mindez arra utal, hogy a fogyasztói preferenciák jellemzően egybeesnek a természetvédők főbb célkitűzéseivel.¹⁴ A ritka fajok esetében jellemzően az ár nő, de a kereslet nem, aminek a populáció csökkenésére visszavezethető kínálatcsökkenés az oka. A csökkenő kínálat elsősorban az erdőirtás és a megváltozó földhasználati módok miatt bekövetkező az általános élőhelyvesztés eredményezi. Nem a növekvő eladási ár fokozza e fajok begyűjtését, hanem jellemzően az élőhelyvesztés miatt zsugorodó populáció hat ki a befogások eredményére, és ez emeli fel az árat – változatlan piaci viszonyok mellett.¹⁵

Mindezzel párhuzamosan azt is fontos kiemelni, hogy az olcsóbb, könnyebben beszerezhető fajok állattartói szempontból jellemzően rosszabb helyzetben vannak, mert tömeges előfordulásuk okán a laikusok is nagyobb valószínűséggel választják ezeket, így adott esetben könnyebben is válnak meg tőlük, hiszen piaci értékük jellemzően csekély.¹⁶

2. Egzotikus fajok a kereskedelemben

2.1. Az egzotikus fajok kereskedelmének szabályozása

⁹ Az egyezményről részletesebben a 2.1. pontban lesz szó.

¹⁰ HUGHES, Liam J.–MORTON, Oscar–SCHEFFERS, Brett R.–EDWARDS, David P.: The Ecological Drivers and Consequences of Wildlife Trade. *Biological Reviews*, 2023/3, 777. (doi: 10.1111/brv.12929).

¹¹ HAUSMANN, Anna–CORTÉS-CAPANO, Gonzalo–DI MININ, Enrico: Exploring the Effects of Market Scarcity on Consumers' Demand for Rarity in the Wildlife Trade. *Global Ecology and Conservation*, 2023/1, 2–5. (doi: 10.1016/j.gecco.2023.e02744).

¹² KRISHNA, Vijesh V.–DARRAS, Kevin–GRASS, Ingo–MULYANI, Yeni A.–PRAWIRADILAGA, Dewi M.–TSCHARNTKE, Teja–QAIM, Martin: Wildlife Trade and Consumer Preference for Species Rarity: An Examination of Caged-Bird Markets in Sumatra. *Environment and Development Economics*, 2019/4, 339. (doi: 10.1017/S1355770X19000081).

¹³ KIESWETTER, Samantha: The Motivation Behind Obtaining Exotic Pets: A Discussion Paper. *Zoocheck*, 2017/10, 6.

¹⁴ HAUSMANN et al: i. m., 6.

¹⁵ KRISHNA et al: i. m., 353–356.

¹⁶ GRANT et al: i. m., 3.

Azokat a fajokat, amelyek természetes populációja drasztikusan megcsappant, vagy ennek potenciális lehetőségét felismerték, jellemzően védi valamilyen jogszabály, amely az ezen egyedekkel folytatott kereskedelmet korlátozza vagy tiltja. A szabályozás többszintű, beszélhetünk globális, regionális, és nemzeti szabályokról, amelyeket adott esetben egymásra figyelemmel, egymással összhangban kell alkalmazni a tartás jogszerűségének megítélésékor.

Globális szinten a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény (CITES) 1973-ban lépett hatályba, ahhoz hazánk 1985-ben csatlakozott.¹⁷

Az egyezmény hatálya szempontjából releváns meghatározásokat az I. cikk tartalmazza. Eszerint azok a részek és származékok tekinthetők az egyezmény szempontjából példánynak, amelyek könnyen felismerhetők. Az egyezmény hatálya ugyanakkor azon származékokra már nem terjed ki, amelyek nehezen ismerhetők fel. Az egyezmény I-III. függelékbe sorolja a releváns fajokat, amelyekre nézve eltérő szabályok alkalmazását írja elő. A legszigorúbb korlátozás az I. függelékbe sorolt taxonok esetében érvényesül, amelyek esetében valamennyi kereskedelmi tevékenység főszabály szerint tilos, az csak ezen célból kiállított, erre feljogosító engedélyek mentén lehetséges.

Az Európai Unióban a vadon élő fajok kereskedelmének szabályozása az Európai Közösség illetékességébe tartozik, és az Unió e területen 1984 óta a CITES rendelkezéseit alkalmazza. A Tanács vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló 338/97/EK rendeletének A-D melléklete tartalmazza azokat a fajokat, amelyek esetében elsősorban a közösségi jogot kell alkalmazni. A rendelet végrehajtási szabályait a Bizottság 865/2006/EK rendelete tartalmazza. Az Európai Unió szabályozása a CITES rendelkezésein alapul, azonban – azzal összhangban – számos tekintetben annál szigorúbb szabályokat rögzít. Így például a rendelet hatálya kiterjed a CITES függelékeiben meghatározott valamennyi fajra, de olyan fajokra is, amelyek a CITES függelékeiben nem szerepelnek. A példány fogalmát a rendelet lényegesen tágabban határozza meg, mint a globális egyezmény, mert a 2. cikk t) pontja szerint valamennyi származék példánynak tekintendő, amely bizonyíthatóan a mellékletekben megjelölt állatokból vagy növényekből származik. Példánynak kell tekinteni tehát valamennyi anyagot illetve vegyületet, amelyet a meghatározott élőlények valamelyikéből állítottak elő.

Az egyes tagállamok nemzeti szabályai az Unió rendelkezéseinél szigorúbb jogszabályokat is előírhatnak, mint ahogy ez hazánk esetében is van. A természetkárosítás törvényi tényállása szempontjából releváns fajokat a rendelet A-B melléklete sorolja fel, bár megjegyzendő, hogy az EU új környezetvédelmi irányelve¹⁸ a C mellékletben felsorolt fajok vonatkozásában is tartalmaz olyan előírást, amelyre figyelemmel a büntetőjogi szabályozás jövőbeni kibővítése várható.

Az illegális kereskedelem visszaszorítása több szempontból is fontos, és e téma szempontjából kiemelendő, hogy az illegális kereskedelem – egyéb, káros ökológiai hatások mellett – emberi megbetegedések forrása is lehet. 1994-ben Antwerpenben megfigyelték, hogy több vámtisztánál papagájkór alakult ki, miután huzamosabb időt tartózkodtak egy indiai tengerész által beszállítani kívánt papagáj közelében. A fertőzések kockázata azonban fordítva is fennállhat, egy illinois-i állatfarmon például a gondozók gümőkórral (tbc) fertőzték meg az általuk gondozott elefántokat, amelynek következtében három egyed elpusztult.¹⁹

¹⁷ GÖRGÉNYI Ilona–GULA József–HORVÁTH Tibor–JACSÓ Judit–LÉVAY Miklós–SÁNTHA Ferenc–VÁRADY Erika: *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. CompLex Kiadó Kft., Budapest, 2013, 288.

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1203 irányelve (2024. április 11.) a környezet büntetőjog általi védelméről, valamint a 2008/99/EK és a 2009/123/EK irányelv felváltásáról.

¹⁹ CHOMEL, Bruno B.–BELOTTO, Albino–MESLIN, François-Xavier: Wildlife, Exotic Pets, and Emerging Zoonoses. *Emerging Infectious Diseases*, 2007/1, 8–9. (doi: 10.3201/eid1301.060480).

2.2. Az egzotikus állatok kereskedelmének általános jellemzői

Az emlősök, madarak, halak, kételtűek, valamint a hüllők populációja a WWF 2020-as adatai szerint átlagosan 68%-kal csökkent 1970 óta.²⁰ A vadon élő állatok kereskedelme több, mint 7.600 fajt, és a szárazföldi gerinces fajok közel negyedét érinti. A kereskedelem legális ága a CITES adatai szerint 1977-ben 5.000 tranzakciót jelentett, míg ez a szám 2015-re – részben a lista bővülésének következtében – 1,3 millióra nőtt.²¹

Az elmúlt 40 évben a CITES által jelentett kereskedelmi volumen eltolódott a fogságban tenyésztett egyedek felé. A kereskedelem nagy része legális, így például a kereskedelemben kapható krokodilszármazékok 90 %-a ma már fogságban, e célból tenyésztett egyedekből származik. A fogságban tenyésztett egyedek beszerzése olcsóbb, ami csökkenti az árat és végső soron a befogásokat is. Ezek az egyedek kevésbé életképesek a vadonban, ezért esetükben az invazív fajként történő megtelepedés valószínűsége is kisebb.²²

2.3. Az egzotikus madarak kereskedelméről dióhéjban

Az egzotikus kisállat-kereskedelem világszerte mintegy 4000 madárfajt érint, amelyek harmada globálisan is veszélyeztetett. A jelenség a forrásországokban, így Afrikában, Ázsiában és Dél-Amerikában főként a helyiek megélhetését biztosítja. Az is tény, hogy Ázsia és Afrika elsősorban Európába exportál. A kereskedelmet leginkább a madártartás népszerűsége, valamint egyes fajok ritkasága befolyásolja, azt a magasabb társadalmi-gazdasági helyzetben lévő, magasabb iskolai végzettségű emberek tartják fent. A vásárlás motivációja különböző lehet, így például a versengés (énekesmadarak esetében), pénzügyi, illetve szocio-kulturális. Délkelet-Ázsiát a vadon élő állatok kereskedelmének fő gócpontjaként azonosítják, a globalizáció pedig egyre súlyosbítja a kereskedelem mértékét és kiterjedését. Az ezredforduló után a tenyésztéssel származó egyedek aránya itt is ugrásszerűen megnőtt.²³ Emellett az ázsiai kontinensen egyre több olyan kávézó nyílik, ahol a vendégek a szolgáltatás részeként élő állatokkal találkozhatnak. Faji összetétel tekintetében ezekben a létesítményekben is a madarak a leggyakoribbak.²⁴ A madártartás kulturális hagyományai miatt Indonézia rendelkezik a világ egyik legélénkebb madárpiacával.²⁵

Egy nemrég megjelent kutatás arra a következtetésre jutott, hogy a legális kereskedelem várhatóan a vizsgált 37 országból 15-ben, az illegális kereskedelem pedig 17 országban – köztük különösen Indonéziában, Brazíliában, valamint Szlovákiában – növekedni fog.²⁶ A globális kereskedelemmel érintett madárfajok megközelítőleg 20%-a papagájalakú, a 330 papagájfaj mintegy egyharmada veszélyeztetett.²⁷ Az ezredfordulón világviszonylatban az Európai Unió importálta a papagájok több, mint 75, az afrikai pintyfélék 89%-át.²⁸ Egy 2014-

²⁰ SOLLUND: i. m., 315.

²¹ HUGHES, Alice C.: Primer Wildlife Trade. *Current Biology*, 2021/19. 1218–1224. (doi: 10.1016/j.cub.2021.08.056).

²² HUGHES et al.: i. m., 785.

²³ NIJMAN, Vincent: An Overview of International Wildlife Trade from Southeast Asia. *Biodiversity and Conservation*, 2009/19, 1102–1110. (doi: 10.1007/s10531-009-9758-4).

²⁴ MCMILLAN et al.: i. m., 5.

²⁵ KRISHNA et al.: i. m., 340.

²⁶ RIBEIRO, Joana–REINO, Luis–SCHINDLER, Stefan–STRUBBE, Diederik: Trends in Legal and Illegal Trade of Wild Birds: A Global Assessment Based on Expert Knowledge. *Biodiversity and Conservation*, 2019/4, 3343–3369.

²⁷ ZSIGMOND Csaba: Védett állat- és növényfajok illegális kereskedelmével foglalkozó nemzetközi bünszervezetek. Doktori értekezés, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2022, 156.

²⁸ SZABÓ Erika: A Washingtoni Egyezmény magyarországi gyakorlata állatorvosi szemmel. Szakdolgozat, Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Kar, 2012. 5. (<https://huveta.hu/server/api/core/bitstreams/60abd7e3-1672-4507-9cef-d1a9051ab7da/content>).

es kutatás szerint az Európai Unióban a legálisan értékesített CITES fajok közül a madarak 20%-a származott a vadonból.²⁹

A kedvtelésből tartott állatok körében a legtöbb import Európába érkezik, ami alól kivételt képeznek a madarak. Az unió jogszabályai ugyanis szigorúan korlátozzák ezek behozatalát. Ennek ellenére az ázsiai régiót érintő kereskedelem még így is mintegy 400 madárfajt érint, és ezen fajok több, mint 90 %-a semmilyen kereskedelmi korlátozás vagy jogszabályi tilalom alá nem esik.³⁰ Az Európai Unió 2005-ben tilalmat vezetett be a vadon élő madarak befogására, ami helyi szinten a befogások csökkenését eredményezte ugyan, de egyben átstrukturálta a kereskedelmet. A kedvtelésből tartott állatok piacán a nem őshonos fajok iránti kereslet például Spanyolországban és Portugáliában 33,5 %-kal növekedett. Mindez megnövekedett kockázatként jelentkezett más régiókban, így az afrikai kontinensen és az ún. indomaláj ökozónában.³¹

Állatjóléti szempontból a vadonból származó egyedek helyzete a legsúlyosabb. A papagájok mint különösen közkedvelt és népszerű taxonok esetében például a legnagyobb problémát a fajtársaktól való elszigeteltség, a repülési lehetőségek korlátozott volta, a nem megfelelő étrend és számos esetben a kézzel nevelés okozta viselkedészavarok jelentik.³²

A fentiekből következik, hogy a madártartók – mint a felvevőpiac végső állomásán lévő fogyasztók – megismerése azért is kiemelten fontos, mert előre jelezhetnek bizonyos kereskedelmi trendeket.

2.4. Az egyed mint elkövetési tárgy

Az illegális kereskedelem körébe tartozó magatartások jelentős hányadát hazánkban a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 242. §-ában szabályozott természetkárosítás tényállása rendeli büntetni, amelyben a bűncselekmény elkövetési tárgya a meghatározott fajba tartozó egyed.

Az egyed a biológiában a szerveződés alapegysége, amely a környezetétől jól elhatárolható, viszont azzal folyamatos kapcsolatban van (ún. életjelenségeket mutat).³³ Az élővilág valamennyi egyede besorolható Lynn Margulis amerikai biológus öt birodalmas rendszerébe.³⁴ A büntetőjog terminológiájában az egyed jelentése a természettudomány által kidolgozott fogalomhoz képest egyszerre megszorító és kiterjesztő. Megszorító azért, mert a természetkárosítás elkövetési tárgyai csak azok az egyedek lehetnek, amelyek a törvényi tényállásban megfogalmazott egyéb kritériumoknak – így védettségi kategóriáknak – is megfelelnek. A büntetőjog ugyanakkor kiterjeszti az egyed fogalmát olyan dolgokra is, amelyek biológiai értelemben nem minősülnek egyednek (származékok).³⁵ A bűncselekmény megvalósulásának kritériuma továbbá, hogy az elkövetési tárgy a törvényi tényállás szempontjából releváns fajhoz tartozzék vagy – élettelen dolog esetében – annak származéka legyen.³⁶ A faj a biológiai rendszerezés alapegysége, egy olyan elméleti kategória, amelybe – megkülönböztető ismérvek alapján – az egyedek egy jól körülhatárolható csoportja tartozik. A jogalkalmazás során ezért a jogalkalmazónak fajok egyedeit kell beazonosítania a tárgyi hatály

²⁹ FERNÁNDEZ et al: i. m., 25.

³⁰ HUGHES et al.: i. m., 1223.

³¹ HUGHES et al: i. m., 784.

³² MCMILLAN et al: i. m., 2.

³³ http://www.jgyphk.hu/mentorhalo/tananyag/Biologia/21_egyed_alatti_servezdsi_infraindividulis_szintek.html (2024.06.19.).

³⁴ <https://podani.web.elte.hu/ElovSokfl.pdf> (2024.06.19.).

³⁵ Btk. 242. § (4) bek.

³⁶ GÁL Andor–HEGEDŰS István–JUHÁSZ Zsuzsanna–KARSAI Krisztina–KATONA Tibor–MEZŐLAKI Erik–SZOMORA Zsolt–TÖRŐ Sándor: *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Második, átdolgozott kiadás. Wolters Kluwer Hungary Kft, Budapest, 2019, 563.

vizsgálatokor. Ez nemcsak azért nehéz feladat, mert biológiai ismereteket kíván, hanem azért is, mert az egy fajhoz tartozó egyedek körét a tudományos élet folyamatosan alakítja, amellyel a tudományos álláspont kihat a jogszabály tartalmára, jelentésére. Gyakori, hogy az adott fajnak csak a tudományos neve változik meg, jogbiztonsági szempontból azonban már ez is komoly aggályokat vehet fel a jogértelmezés során, különösen akkor, ha az adott taxonnak nincs magyar elnevezése.

Érdekes, és sokak által már megfogalmazott kérdés, hogy a természetkárosítás vonatkozó normáit egyedalapú vagy fajalapú tényállásnak helyesebb-e elnevezni. Ezzel összefüggésben a magam részéről az előbbi tartom helyesnek az alábbi indokok miatt.

Az állatvédelem tágabb értelemben – *Zoltán Ödön* meghatározása szerint – az állatok indokolatlan kínzásának, a velük szemben tanúsított kíméletlen bánásmódnak a megakadályozása illetve mérséklése, az életfeltételeik biztosításáról, valamint a fajok fennmaradásáról való emberi gondoskodás. Mindebből kitűnik, hogy a fogalom részben átfedést mutat a természetvédelemmel, ami a jelentős természeti értékek – köztük a veszélyeztetett állatfajok – megóvását, megőrzését jelenti. A természetvédelem inkább a fajra, míg az állatvédelem – különösen annak szűkebb értelmezése – inkább az egyedre fókuszál.³⁷ A büntetőjogi dogmatika alapján azonban a bűncselekmény elkövetési tárgya csak a fizikailag létező egyed lehet, hiszen a faj – mint elméleti, rendszertani kategória – az empirikus világnak nem része, noha kétségtelen, hogy valamennyi állat besorolható valamely fajba mint rendszertani kategóriába, és a deliktum is közvetetten a biodiverzitás megőrzését szolgálja a fajok egyedekre konkretizált védelmén keresztül.

3. Az állattartás és típusai

Történelmileg az egzotikus állatok, illetve az ezekből származó termékek birtoklása a társadalmi elit kiváltsága volt, mára azonban ezeket bárki könnyen megszerezheti. Az ókori Egyiptomban Kr.e. 2500 elején az uralkodók már egzotikus állatokat állítottak ki állatkertekben. A római és görög ókorban (Kr.e. 500 – Kr.u. 500) az egzotikus állatok tartása különösen népszerű volt az elit körében: egy latinul beszélő papagáj például értékesebb volt, mint egy rabszolga. Róma bukását követően az európai királyok és a nemesség vitte tovább az egzotikus állatok tartásának szokását. A felfedezések és a gyarmatosítás az élő állatok kereskedelmének újabb lendületet adott, egyes holland kereskedők kakadu- és papagájfajokat importáltak Európába. Az egzotikus állatok tartásának kiváltsága a 17. században megnyílt a polgárság számára is. Mára a fejlett világ háztartásainak több, mint felében él valamilyen társállat.³⁸

Az állattartó az állat tulajdonosa, illetve az, aki azt gondozza vagy felügyeli. Ő az, aki jogosult az állattal rendelkezni, és aki annak gondozásáról gondoskodni köteles.³⁹ Kieswetter egy korábbi kutatás eredményeire hivatkozva kifejti, hogy az Egyesült Államokban a városi lakosság kötődik leginkább érzelmileg az állatokhoz, ugyanakkor az állattartással kapcsolatos tudás szintje náluk volt a legalacsonyabb.⁴⁰ Az állattartók csoportjának heterogenitására figyelemmel okkal merülhet fel a kérdés, hogy mi motiválja az embereket az állattartás során?

Kovács István az állattartás motívumára koncentrálva az állattartók négy csoportját különböztette meg, így az állattartás szeretetből, kedvtelésből, divatból vagy haszonból

³⁷ VETTER Szilvia: *Állatvédelmi jog*. L'Hartmann Kiadó, Budapest, 2024, 20–21.

³⁸ VAN UHM, Daan P.: The Social Construction of the Value of Wildlife: A Green Cultural Criminological Perspective. *Theoretical Criminology*, 2018/3, 384–392. (doi: 10.1177/1362480618787170).

³⁹ JÁMBOR Adrienn: *A kedvtelésből tartott állatok jogi védelme*. Doktori értekezés, Miskolci Egyetem, 2016, 45.

⁴⁰ KIESWETTER: i. m., 5.

megvalósított eseteit nevesítette.⁴¹ Egy orosz tanulmány állattartókkal készített interjúk alapján – személyiségjegyek és az állattartás motivációja mentén – az állattartókat szintén négy csoportba sorolta. Az életmentőket elsősorban a szánalom motiválta, a véletlen tulajdonosok véletlenül jutottak állatok birtokába. Az élménykeresők valami szokatlanra vágytak, míg a gyűjtők sajátos tulajdonságaik alapján szereztek állatokat.

Az életmentők csoportjába tartozók jellemzően sérült vagy elhagyott állatokat mentenek meg, és érzelmi kötődés alapján gyakran megtartják az egyébként vadon élő példányokat is. Az életmentők többsége tapasztalatlan az állattartást illetően, de a mentés során szerzett tapasztalatokat gyakran arra használja fel, hogy felszólaljon a vadon élő állatok háziállatként való tartása ellen, cselekménye altruista jellegét hangoztatva. Az életmentők hajlamosak leginkább az állattal való interakció helyett az állat biológiai szükségleteire összpontosítani.

A véletlen tulajdonosok jellemzően ajándékozás útján jutottak házi kedvencükhöz, ami jellemzően családi, baráti körben figyelhető meg. Amennyiben az állatot fiataloknak adják, úgy a későbbiekben gyakran kialakul az érdeklődés az egzotikusabb fajok iránt, így az illető később gyűjtővé válhat.

Az újjélmény-keresők többségének korábban már volt valamilyen háziállata, azonban valami más, kevésbé gyakori élményre vágyik. Az élménykeresők az egzotikus állattartásban járatosok, a fajok kiválasztását elsősorban a megjelenés, a barátok véleménye, a hírességek tevékenysége, illetve a közösségi média befolyásolja. Többségük előzetes informálódás nélkül, hirtelen vásárolja meg az általa kinézett állatot. Az élménykeresők fejezik ki leginkább, hogy érzelmileg mennyire kötődnek állathoz. Itt érdemes megemlíteni azt a 2017-es kutatást, ami arra az eredményre jutott, hogy a fajok tartásáról és a tartással kapcsolatos jogi kötelezettségekről való felvilágosítás 40%-kal csökkentheti a fogyasztói keresletet a tudatlan vásárlók körében.⁴²

A gyűjtők sajátos tulajdonságaik alapján választják ki a tartani kívánt egyedeket, ami lehet bármely morfológiai jellemző, tenyésztési szempont, vagy az adott egyed származása. A gyűjtők kevésbé kötődnek emocionálisan az általuk tartott állatokhoz, és nem minden esetben keresik az állattal való fizikai kontaktust. Gyakran az általuk tartott egyedek megfigyelésében lelik örömeiket, és céljuk, hogy az általuk tartott fajokat szaporítani tudják. A ritka fajok tartását és szaporítását szakmai kihívásként élik meg. Mindebből ugyanakkor az is következik, hogy ez a csoport rendelkezik a legnagyobb szakértelemmel az állatok viselkedése, tartása, valamint szaporítása területén. Többségében előnyben részesítik a fogságban tenyésztett állatokat a vadonból befogottakkal szemben, emellett szívesen kapcsolják össze tevékenységüket a természetvédelemmel.

Az állattartók motivációja időben változhat, nem ritka, hogy az életmentők újjélmény-keresővé válnak, az élménykeresők és véletlen tulajdonosok pedig gyűjtőkké. Az új élményt keresők, gyűjtők és véletlen tulajdonosok később életmentőkké is válhatnak. Valamennyi állattartó egyetért abban, hogy az egzotikus állatok tartását szabályozni kell, azonban a jogszabályokhoz különbözőképpen viszonyulnak.

1. táblázat: Az állattartók jogszabályokhoz való viszonyulása (saját szerkesztés Shukova és Macmillan alapján)

ÁLLATTARTÓ TÍPUSA	JOGSZABÁLYOKHOZ FÚZÓDÓ VISZONY	JOGSZABÁLYVÁLTOZÁS KÖVETKEZMÉNYE
Életmentő	Aggódik amiatt, hogy a szigorodó jogszabályok korlátozzák az állatok	Felszólal a jogszabályi rendelkezések enyhítése ellen, vagy a tartás

⁴¹ KOVÁCS István: *Az állatkinzás, valamint a tiltott állatviadal szervezése bűncselekmények büntetőjogi szabályozása és kriminológiai sajátosságai napjainkban*. Magyar Rendészettudományi Társaság, Budapest, 2024, 68.

⁴² KIESWETTER: i. m., 7.

	megmentését, felszólal az ellen, hogy a mentett állatokat házi kedvencként tartsák.	jogszabályi háttérének szigorítása mellett érvel.
Véletlen tulajdonos	A jogszabályi környezet ismeretének hiánya vagy annak téves értelmezése jellemzi.	A szigorodó jogszabályi előírásokra figyelemmel az állatot potenciálisan elrejt a hatóságok elől, vagy attól megválik (elhagyja, kiteszi).
Új élményt kereső	A jogszabályi környezet ismeretének hiánya vagy annak téves értelmezése jellemzi.	A szigorodó jogszabályi előírásokra figyelemmel az állatot potenciálisan elrejt a hatóságok elől, vagy attól megválik (elhagyja, kiteszi).
Gyűjtő	Nem aggódik a szigorodó jogszabályi tilalmak miatt, mert úgy gondolja, hogy azok csekély hatékonysággal érvényesülnek, és/vagy tagadja azok szükségességét.	A tevékenység (állattartás) folytatása a jogszabályi előírások tudatos figyelmen kívül hagyása mellett.

A fentiek alapján egyértelmű, hogy a gyűjtők aggódnak legkevésbé a jogszabályokban foglalt korlátozások miatt, így ők az állattartók legzárkózottabb, legnehezebben hozzáférhető csoportja, akik több esetben ritka, nehezen tartható fajokat választanak. A gyűjtőket minderre figyelemmel be kell vonni a további kutatásokba, ami hozzájárulhat az állattartásból fakadó természeti kockázatok kezeléséhez.⁴³

4. Minta és módszer

Kutatásom során az élő egyedekre, azon belül is kiemelten a madarakra elkövetett cselekményekre összpontosítottam. A kérdések összeállítása során elsősorban az volt a célom, hogy információt szerezzek az egzotikus fajokkal kapcsolatos, adott esetben hazánkat is érintő illegális cselekményekről, másodsorban pedig, hogy feltérképezzem a gyűjtők e téma szempontjából legrelevánsabb attitűdjeit. A kutatási kérdéseket ezért a lehető legszélesebb körben állítottam össze, amelyeket félig strukturált interjú keretében, az adott szituációhoz igazodva, a beszélgetés hangulatának legmegfelelőbb sorrendben tettem fel. Mindez segített abban, hogy az interjúalanyok bizalommal, és őszintén válaszoljanak az általam feltett kérdésekre. A hólabda módszer segítségével azonosítottam azt a 20 személyt, akivel félig strukturált interjút készítettem azzal a céllal, hogy megismerjem a jelenség hazai vonatkozásait. A hólabda mintavétel alkalmas arra, hogy ritka rejtett részsokaságokról szerezzünk információt. Rejtett részsokaságról akkor beszélhetünk, ha a kérdéses csoport aránya a teljes sokasághoz képest alacsony, illetve a részsokaságot alkotó egyének nehezen érhetők el a rejtőzködő jellegük miatt.⁴⁴ Interjúalanyaim olyan személyek voltak, akik maguk is egzotikus állatot tartanak, illetve tenyésztenek, vagy ilyen személyekkel közvetlenül kapcsolatban álltak. A terepmunka során a mintavétel kezdőpontját egy hatósági állatorvos, illetve a Magyar Galamb- és Kisállattenyésztők Szövetségének elnöke képezte. Rajtuk keresztül olyan interjúalanyokat kerestem, akik hajlandók voltak anonimitás mellett őszintén felfedni a vizsgált jelenség általuk ismert perspektíváit. A hatósági állatorvos közreműködése révén nyolc interjút készítettem, míg a Magyar Galamb- és Kisállattenyésztők Szövetségének vonalán tizenkettőt. Az interjúk

⁴³ SHUKOVA, Sofiya–MACMILLAN, Douglas Craig: From Tigers to Axolotls: Why People Keep Exotic Pets in Russia. *People and Nature*, 2020/4, 940–949.

⁴⁴ SIMON Dávid: Válaszadó-vezérelt mintavétel: ritka és rejtett csoportok kvantitatív vizsgálata. *Statisztikai Szemle*, 2012/4, 250.

elkészítését megkönnyítette, hogy magam is állattartó vagyok így ezeket a beszélgetéseket a konformitás és a közvetlenség jellemezte. A beszélgetés elején a megkérdezett személyek figyelmét minden esetben felhívtam arra, hogy munkám tudományos kutatás, teljes anonimitás biztosítása mellett. A gyűjtők által elmondottak hitelt érdemlőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy többen a beszélgetés végén közölték, hogy az anonimitáshoz nem ragaszkodnak, ugyanakkor etikai szempontból annak biztosítását esetükben sem mellőztem.

Az interjúkról valamennyi esetben jegyzetet készítettem, ezt követően mindegyik beszélgetést digitalizáltam, majd azokról egy egységes szerkezetű adatlapot készítettem, amely a kérdéseket és az azokra adott válaszokat – a feldolgozás megkönnyítése végett – már kötött sorrendben tartalmazta. A gyűjtők által nem a feltett kérdésre válaszul elmondottakat valamennyi esetben az adatlap végén megjegyzésként rögzítettem, így több esetben azok tartalmát is hasznosítani tudtam következtetéseim megfogalmazásakor.

5. A gyűjtőkkel készített interjúk tapasztalatai

Az interjúalanyaim között volt múzeumi ornitológus, állatorvos, hatósági állatorvos, élőállat szállító cég tulajdonosa, két magánállatkert tulajdonosa, egy állatkert szakmai vezetője, gyémántkoszorús mestertenyésztő, elítelt madártartó, két solymász, két élőállat kereskedő (egy szerb, illetve egy holland), tartáshoz szükséges felszereléseket forgalmazó cég tulajdonosa (osztrák). Mint ahogy azt fentebb kifejtettem, az interjúkat szisztematikusan, 10 témakörre fókuszálva készítettem el, ezért a vizsgált kérdésekre adott válaszokat a kérdések által érintett témakörök szerint csoportosítva ismertetem.

5.1. Az állattartás motivációja

A válaszadók több mint fele (11 fő) 5-6 éves kora óta tart állatot. A gyűjtők negyede (5 fő) a drogfüggőséghez hasonlította a hobbiját, egyikük nevetve mondta, hogy „*ez már mánia, egy szarvascsőrű madár éves szinten több déli gyümölcsöt eszik, mint az egész családom.*” Összesen négy fő nyilatkozott akként, hogy hobbija legfeljebb önfenntartó lehet, amiből egyértelműen megállapítható, hogy a gyűjtők jellemzően nem haszonszerzés végett tartanak állatot.

5.2. A megkérdezettek által tartott fajok

A megkérdezettek közül 15 fő tart jelenleg is CITES hatálya alá tartozó fajokat, emellett három személy olyan egyedeket tart, amelyek hazai védettségben is részesülnek. További öt fő korábban tartott már CITES és/vagy hazai védett fajokat, de végül a szigorodó szabályok miatt abbahagyta. „*Egyszerűen elvette a kedvem a bürokrácia, ezért nem is akarok ilyen fajokat tartani*” – mondta. A jogi környezet tekintetében a válaszadók egyetértettek abban, hogy a hazai szabályozás az uniós előírásokhoz képest lényegesen szigorúbb.

5.3. A tartás jogszabályi feltételeinek megítélése

A hazai jogi környezetről a megkérdezettek döntő többsége (17 fő) úgy gondolja, hogy összességében ez a terület túl van szabályozva, ugyanakkor abban is egyetértenek, hogy kellenek korlátozások. Azok az interjúalanyok, akik úgy nyilatkoztak, hogy megfelelő a jelenlegi szabályozás, jellemzően valamilyen munkakapcsolatban állnak vagy álltak az állami természetvédelem valamely intézményével.

Több olyan személy volt, aki a CITES fajok vonatkozásában sérelmezte az uniós szabályoktól eltérő hazai jogszabályi környezetet, amely sok esetben oda vezet, hogy a hazai

állattartók által külföldön vásárolt egyedeket itthon elkobozzák. A legtöbben azzal érveltek, hogy nem értik a fogságban tenyésztett egyedek vonatkozásában a közösségi előírásoktól lényegesen szigorúbb hazai szabályok alkalmazását.

Hasonló álláspontokat azonosítottam a hazai védett, valamint az európai közösségben természetvédelmi szempontból jelentős állat- és növényfajok tartásával összefüggésben. Az egyik gyűjtő kifejtette, hogy *„az EK fajok tartásához itthon elvileg engedélyt lehetne kérni, azonban ehhez a közérdek igazolása szükséges, amely kritériumot nem objektíven bírálják el, és az egész procedura túl bürokratikus. A CITES egyezményt alapvetően jónak gondolom, a CITES fajok esetében nincs előírva a közérdek mint feltétel igazolása. Kissé visszásnak gondolom, hogy egy globálisan veszélyeztetett fajt könnyebb tartani, mint egy hazai védett, de globálisan nem veszélyeztetett fajt, ami máshol tartható, vagy akár le is lőhető.”* Egy másik társa szerint *„az Európai közösségben természetvédelmi szempontból jelentős fajok egyedei azokban az országokban szabadon tarthatók, ahol egyébként a természetben is előfordulnak. Sok esetben nálunk nem is honosak ezek a fajok, mégsem tarthatom őket.”* Emellett azt is többen megemlítették, hogy az előírt minimális volierméretek gyakran nem tükrözik az állat biológiai igényét, amely nem a testmérettel van összefüggésben.

Az általam megkérdezett ornitológus a jogi egyedfogalom problémájára mutatott rá, mert – mint mondta – *„a jogszabályban az egyed fogalmába beletartozik minden, például a madártoll is, amitől vedléskor megválnak a madár. Elvileg egy toll is egyed, erre is kellene engedély. A múzeumoknál sem megoldott dolog az engedélyezés. Sok preparátum van különböző intézmények birtokában engedély nélkül, a nemzeti parkokról ugyanez mondható el. (...) Ha a különböző intézmények kidobják a preparátumot, az rendben van, de én nem vihetem haza.”*

A jogszabályi környezet vonatkozásában az egyik gyűjtő azt sérelmezte, hogy van olyan engedélykérelme, amelyre két éve várja az értékesítéshez szükséges tenyésztői bizonylatot, de azt még máig sem kapta meg, mert szerinte maga a jogalkalmazás sem kiszámítható. *„A hatóságokkal a kommunikáció nehéz, telefonon nem lehet elérni őket, e-mailre se sokszor válaszolnak. Azt tapasztalom, hogy a tenyésztők megítélése nem egységes, egyfajta kettős mérce van. A tartásra vonatkozó jogszabályok túl szigorúak, lehetetlen jogilag mindent tisztán intézni.”*

5.4. Jogellenes birtoklás

Arra is rákérdeztem, hogy az érintett személy tartott-e már engedély nélkül valamilyen védett egyed. A megkérdezett 20 főből 19 személy válaszolt erre a kérdésre, egy személy nem kívánt nyilatkozni. A válaszadók közül 14 fő tartott már olyan élő egyed a birtokában, amelyhez nem rendelkezett a tartáshoz szükséges engedéllyel. Hat gyűjtő tévedésből birtokolta jogellenesen a madarakat, de a tilalmak megszegését csak később észlelte. Közülük három személy eladta és/vagy elcserélte az így hozzájutott egyedeket, míg két személy „legalizálta” azokat. *„Szerencsére jó kapcsolatot ápolok az illetékesekkel, így sikerült elintéznem”* – mondta az egyik ilyen személy. Egy esetben az illetékes hatóság közigazgatási eljárásban elkobozta az egyedeket.

A jogellenesség körében az alábbiakra szükséges rámutatni. A jogszabályi környezet megváltozása kétséget kizáróan kihathat a tartás jogszerűségére, amire a szerb interjúalanyom is rámutatott. Ő arról számolt be, hogy a CITES-hez Szerbia később csatlakozott, ezt megelőzően volt egy legális vállalkozása, amelynek keretében vadonból befogott madarakat importált legálisan Afrikából Szerbiába. Ezek az állatok légi úton jöttek be Szerbia területére. *„Mindez kb. 10-12 éve lehetett. Ezeket az állatokat értékesítettem. A vevőim között természetesen voltak Nyugat-Európaiak is. Később a jogszabályi környezet megváltozott, és a még nálam lévő egyedek legalizálása is annyira bürokratikus lett, hogy inkább papírok nélkül eladtam ezeket is.”* Egy személy ajándékba kapta azt az egyed, amelynek birtoklásához

egyébként engedélyre lett volna szükség, azonban jobbnak látta elfogadni azt. A későbbiekben ő is megvált ettől az állattól, külföldre értékesítette azt, olyan vevőnek, amelynek származási országában az adott faj tartása nem korlátozott. Egy másik gyűjtő arról számolt be, hogy a fészekből kieső fehér gólyát szokta felnevelni és szabadon engedni annak ellenére, hogy kezdetben a természetvédelmi hatósághoz fordult segítségért. Ők azonban majdnem megbírságot kaptak a madár birtoklása miatt, és határozottan megtiltották, hogy felnevelje a pusztulásra ítélt egyedeket. Az illetőt – érthető indokok miatt – felháborították a történetek. Egy további tenyésztő úgy tartott jogellenesen egyedeket, hogy a saját, legálisan tartott állatai szaporodtak, azonban ezt nem jelentette le határidőre. Amennyiben később – a határidő letele után – ezt megteszi, úgy olyan mértékű bírságot kapott volna, amely lényegesen meghaladja az állat piaci értékét. Erre figyelemmel ő is értékesítette az általa engedélyek nélkül birtokolt egyedeket.

A jogellenesen birtokolt példányok 12 esetben fogságban tenyésztettek voltak. Egy esetben a vadonból legálisan befogott egyed birtoklása vált jogellenessé jogszabályváltozás miatt, egy esetben pedig tenyésztési céllal fogta be az illető a tengelicet, amiért két év, végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte a bíróság. A történeteket maga is sajnálja, de szerinte az állattartás nála egy gyógyíthatatlan szenvedélybetegség.

5.5. Hatósági eljárásokkal kapcsolatos tapasztalatok

Arra a kérdésre, hogy mi a tapasztalata az illetékes hatóságokkal, az interjúalanyok több, mint fele, 12 fő nyilatkozott úgy, hogy szerinte a hatóságok nem rendelkeznek kellő szakmai ismeretekkel, ami alapjaiban véve problematikus. 7 gyűjtő mondta azt, hogy meglátása szerint a hatóság és az érintettek közötti kommunikáció nem megfelelő, a hivatalnokok nem törekednek a rugalmasságra, a felmerülő problémák közös megoldására. 5 személy külön kiemelte a vármegyénként eltérő ügyintézési gyakorlatot, és többen szerencsésnek érzik magukat, mert tudják, hogy az ebbéli állattartás az ország más régióiban problematikusabb az ügyintézés vonatkozásában. *„A helyiek nagyon normálisak, velük jó viszonyban vagyok, együttműködnek velem, korrektek, szakértelemmel inkább én rendelkezem, de ezt el is fogadják, és így normálisan állnak hozzám. Mindig találunk megoldást a felmerülő problémákra, ezért bizalommal fordulok hozzájuk. Tudomásom van azonban arról is, hogy ez egy területi kivétel, mert máshol rosszindulatúak és a céljuk egyértelműen az elkobzás, nem pedig a megoldás keresése. Itt szerencsére nem ez a helyzet”* – mondta az egyik általam kérdezett személy. Két személy azzal érvelt, hogy a közigazgatás ezen része megrekedt a kommunizmus fejlettségi szintjén, amelyben a humánus embert kivetette magából a rendszer. Szerintük az egész intézményes természetvédelem mára inkább egy bürokratikus munka lett, ami már nem a természet védelmét szolgálja. Szerintük a hatóság szemlélete alapjaiban elhibázott, mert *„a természetvédelem egy olyan terület, amelyet így nem lehet hatékonyan csinálni, mert ebbe be kell vonni a lakosságot”*.

5.6. Illegális kereskedelmi tevékenységek

E témával kapcsolatban 12 személy tudott érdemben nyilatkozni, az általuk elmondottakat pedig – tartalmuk szerint – három csoportra bonthatjuk.

Közösségen belüli cselekményekről két gyűjtő számolt be. Az egyik esetben az elkövető külföldről kívánt Magyarország területére hozni élő állatokat, amelyeket a hatóság kezdetben lefoglalt, majd később észlelte, hogy a madarak birtoklása jogszerű, ugyanakkor a lefoglalás ideje alatt több egyed elpusztult. *„Örültek, hogy megmentették az állatokat a csempésztől. (...) Nem érdekel a pénz, a mai napig is emlékszem rá, hogy majdnem sírtam, amikor láttam, hogy a hatóságok a döglött állatokat hogyan pakolják zsákokba.”*

Az egyik gyűjtő elmondta, hogy az ismeretségi körében valaki mandarintragopánt tartott, és az illetékes hatóság azért származásellenőrzést végzett. A vizsgálat kimutatta, hogy valójában család történt, mert a korábbi – nyugat-európai – tulajdonos nem szerezte be a tartáshoz szükséges engedélyeket, ehelyett olcsóbban eladta a madarakat. A hazai gyűjtő így két párt birtokolt, az egyiket hivatalosan, a másikat bejelentés nélkül. *„Nem akart rosszat az illető, csak legalizálni akarta a szaporulatot”* – mondta az interjúalany.

Hat illető hallott róla, hogy korábban Szerbia irányából érkeztek az EU területére vadon fogott élő példányok, és a megkérdezettek fele majdnem biztos volt abban, hogy a határőrök korrupciós kapcsolatban álltak a kereskedőkkel. Fajokat tekintve valamennyiük egybehangzóan mondta a jákót, a szenegált, pintyféléket, valamint egy további illető megemlítette a görögteknőt is. Tudomásuk szerint ezeknek a madaraknak a jelentős részét Szlovákiába, Belgiumba és Hollandiába értékesítették. Az egyik tenyésztő szerint amíg a jákó a CITES II. függelékében szerepelt, addig könnyebben lehetett legalizálni. Az illegális kereskedelemben ugyanis azok a fajok részesültek előnyben, amelyek tartása nem engedélyköteles, mert ezeket könnyebb legalizálni.

Eredetüket tekintve az állatok egy része már fogságban tenyésztett, egy része azonban a vadonból fogott. Ázsia felől jöttek tenyésztett papagájok, Afrika felől pedig pintyfélék, amelyeket legálisan fogtak be.

Korábban, 2010 év környékén szintén Szerbia irányából hoztak Magyarországra görögteknősöket, amelyeket aztán tenyésztési céllal Németországba, Belgiumba és Hollandiába szállítottak. Zsákokban csempészték át őket a zöldhatáron, vélhetően korrupciós kapcsolatok révén, azonban *„mára a kerítés megépítése miatt ezek az útvonalak módosultak, most már Románia irányából érkeznek ilyen szállítmányok, amelyek Nyugat-Európába tartanak.”*

Napjaink illegális kereskedelmi folyamatairól négy interjúalanynak volt tudomása. Érdekes, hogy mára megjelent a fordított irányú állatszállítás is, amikor az unió területéről exportálnak egyedeket Szerbia irányába. Ezekben az esetekben egy-egy darab tenyészállatról beszélünk, amelyeket fogságban tenyésztettek, és amelyeket a határátkelőhelyeken visznek ki az országból. Emellett három személy az Európai Unióba irányuló tevékenységekről számolt be. Az általam megkérdezett szerb gyűjtő elmondta, hogy jelenleg még egy-két cég van Szerbia területén, akik legálisan hoznak be vadonból származó egzótákat, így mozambiki csicsörkét, pillangópintyet illetve seregélyféléket Afrikából, de ezek nem tartoznak a washingtoni egyezmény hatálya alá. Ezek mind átjönnek az Európai Unióba, ahol tenyésztik ezeket. *„Amíg nem voltak migránsok, ez könnyebben ment, mára már nehezebb, ezért jellemzően Románia irányából indulnak ezek a szállítmányok.”* Elmondása szerint valamikor az ilyen szállítmányok a zöldhatáron kerültek át Magyarország területére, egészen addig, amíg nem épült meg a déli határkerítés. Két interjúalany is megemlítette, hogy Ukrajna irányából is szállított egy csoport a közelmúltban kakaduféléket Nyugat-Európába. *„Az interneten hirdették ezeket a madarakat, hamar eltűntek. Szerintem lebukhattak, mert nagyon rövid ideig voltak elérhetőek a hirdetések. Azt nem tudom, hogy honnan hozták ezeket az állatokat, szerintem nagyobb valószínűséggel tenyészetekből, mint a vadonból.”* Ezzel tartalmilag összecseng az az interjú is, amelyben az általam kérdezett személy azt mondta, hogy 2017-2018 környékén valakik Ukrajnából is értékesítettek arakakadukat, illetve pintyféléket a világhálón. *„Magyar apróhirdetéseket is lehetett találni ezzel összefüggésben az interneten akkortájt”* – mondta. Összességében egyetértettek azonban a megkérdezettek abban, hogy napjainkra az ehhez hasonló cselekmények – az állattartók számának visszaesésével, illetve a tenyésztett egyedek elérhetőségével – egyre ritkább.

5.7. Az intézményes környezetvédelem megítélése.

A környezetvédelemmel kapcsolatos beszélgetések során az általam megkérdezettek több, mint fele (11 fő) szkeptikus a környezetvédelemmel szemben, míg hat fő szerint a hulladékproblémára kellene a jelenleginél sokkal nagyobb figyelmet fordítani. A válaszadók negyede (5 fő) pozitívan nyilatkozott a hulladékgazdálkodás megreformálásáról, és nagyon helyesnek tartotta a betétdíjas csomagolóanyagok bevezetését.

A szkeptikusok tábora szerint a zöldek túl nagy hatalmat kaptak, ugyanakkor tevékenységük valójában gazdasági érdekeket szolgál. *„Jelenleg egy nagy biznisz az egész, amely nem a környezetről szól. Ez egy burkolt munkahelyteremtés, amely kezdetben zöld mozgalmakkal indult el, mára azonban megy a maga útján, de nem a világról szól, hanem az ebben résztvevő emberek egyéni érdekeiről. A klímaválság is egy ilyen. A közpénzt elköltik arra, hogy embereket foglalkoztassanak, de valójában nem a környezetet védjük.”* Egy másik gyűjtő szerint jelenleg a környezetvédelem területén *„bolhából csinálunk elefántot,”* mert amivel szigorúan kellene foglalkozni, azzal nem törődünk, és arra összpontosítunk, amivel kevesebbet kellene. Ennek az oka egyértelműen a pénz. *„A globális világban a tőke diktál, ahol a pénz, ott a hatalom, az élet ennyire egyszerű. Az ipar a legnagyobb környezetszennyező, ehhez képest olyan dolgokkal foglalkozunk, hogy ki mivel fűti a házat, mivel mennek a gépjárművek, és hogy ki milyen állatot tart. Mindeközben az áruszállítás okozta környezetkárosítás sokkal nagyobb mértékű”* – mondta. A szerb gyűjtő szerint *„ez a romlott világ amerikai eredetű, itt már a pénzről szól minden,”* majd kifejtette, hogy szerinte azért támadják a tenyésztőket, mert nincs mögöttük olyan gazdasági érdek, mint ami például az akkumulátorgyárak mögött, vagy az olajiparban megfigyelhető. *„Az állattartó mindenért felel, a vállalatok vezetőit ilyen szigorú felelősség nem terheli”* – fejtette ki e témához egy további személy.

5.8. Az intézményes természetvédelem megítélése

Az általam megkérdezett személyek egyetértettek abban, hogy a természetes élővilágot inkább az élőhelyek eltűnése fenyegeti, mintsem a saját tevékenységük. A vadászati tevékenységet három személy hozta szóba, meglepő módon ugyanakkor a vadászatot valamennyi gyűjtő tolerálta, ami az egyik legősibb táplálékszerzési mód, így annak létjogosultsága is vitathatatlan.

Valamennyien egyetértettek abban, hogy az élőhelyek megóvására a jövőben több figyelmet kellene fordítani. Az állatorvos arra mutatott rá, hogy mindenképpen támogatja a ritka fajok tenyésztését, ami egyébként – álláspontja szerint – a csempészet visszaszorítását is eredményezheti.

5.9. Az állatvédelemmel kapcsolatos álláspont

Valamennyi gyűjtő egyetértett abban, hogy intézményes állatvédelemre szükség van, azonban a legtöbb esetben kritikával is illették e terület jelenlegi – részben globális szinten is egyre inkább megfigyelhető – tendenciáit. Többen arról számoltak be, hogy ezen a területen is megjelentek a gazdasági érdekek, mert sokan nem lelkiismereti meggyőződésből, hanem anyagiak által motiváltan foglalkoznak állatvédelemmel. A megkérdezettek negyede (5 fő) számolt be az állatvédelem területén megvalósuló, menhelyek tevékenységéhez kapcsolódó visszaélésekről. Az általuk elmondottak alapján az is egyértelműen kijelenthető, hogy vannak, akik kereskednek az elkobzott állatokkal, ugyanakkor ezek száma elenyésző, nem ez a megszokott.

Négy interjúalany szerint az állatvédők több esetben az érzelmeken keresztül próbálják befolyásolni az embereket, így nem a valóságot adják vissza, hanem a médiára koncentrálnak, karolnak fel néhány, kiragadott esetet. Többen úgy látják, hogy ezen a területen sem az

indulatosság, hanem a párbeszéd lendíti majd előre a folyamatokat, hiszen egy mérsékelt szemléletű állatvédelemre szükség van, amely konzervatív alapokon nyugszik.

5.10. Az elkobzott egyedek sorsa

A válaszokat e területen ketté kell bontani azokra az esetekre, amikor a tartási feltételek nem megfelelő biztosítása ad okot az elkobzásra, és azokra az esetekre, amikor valamilyen adminisztratív hibára vezethető vissza a birtoklás jogellenessége. Az előbbi kérdést ehelyütt nem kívánom részletesen elemezni, elegendőnek tartom annak rögzítését, hogy a gyűjtők egyöntetűen úgy látják, hogy ezekben az esetekben nemcsak indokolt, de kívánatos is az állatok tulajdonjogának elvonása.

Az utóbbi esetkör vonatkozásában ezzel szemben 19 gyűjtő látja úgy, hogy a tartási körülmények rosszabbak, de legfeljebb azonosak lesznek akkor, amikor adminisztratív okokból koboznak el élő egyedeket. Egy válaszadó úgy látja, hogy ezek az állatok is jobb helyre kerülnek, ugyanakkor megjegyzendő, hogy ő egy állami fenntartású állatkert szakmai vezetője.

A gyűjtők többsége nem tartja megfelelő gyakorlatnak, hogy adminisztratív hiányosságok esetén rögtön elkobozza a hatóság az érintett állatokat. Leginkább azt látják aggasztónak, hogy lecsökken mind az állattal töltött idő, mind a szakmai ismeretek szintje, azonban ezeket a fajokat elsősorban nem bemutatni, hanem szaporítani kellene. Több interjúalany, köztük egy állatorvos és egy hatósági állatorvos is kifejtette, hogy több esetben ezeket az egyedeket tenyésztőnél – akár az eredeti tulajdonosnál – kellene elhelyezni, azonban ettől a jogalkalmazási gyakorlat mereven elzárkózik, pedig erre a jogszabályok is lehetőséget biztosítanak, és pontosan az állattartónak fűződik a legnagyobb érdeke ahhoz, hogy az általa tartott egyedeknek a legjobb tartási körülményeket biztosítsa.

6. Összefoglalás a nemzetközi szakirodalomra is figyelemmel

Az egyik gyűjtő – minden bizonnyal helytállóan – az alábbi szavakkal zárta beszélgetésünket: *„Nem bűnözők vagyunk, a madarász azért esik bűnbe, mert nem bírja megállni, hogy ne vegye meg azt, amit az Európai Unióban bárhol máshol szabadon adnak-vesznek. (...) Nem üldözni kell minket, hanem bevonni ezekbe a dolgokba.”*

A fentiek alapján egyértelmű, hogy a hazai gyűjtők többsége aktív természetvédelmi tevékenységként értelmezi a tenyésztést, amely mind a keresleti igények, mind az ex situ természetvédelmi törekvések kielégítésének alapja lehet.

A nemzetközi szakirodalom alapján ezzel összefüggésben az alábbiakat kell kiemelni. A fogyasztók inkább esztétikai aspektusból keresik a ritkaságot, ami támogatja a tenyésztők munkáját és a vadonból történő befogások számszerű csökkenéséhez vezethet. Ezt támasztja alá az a körülmény is, hogy a tenyészetekben megjelenő mutációk többsége a vadonban nem létezik, a fogyasztók mégis szívesen választják ezeket az állatokat egyediségük miatt. Az állattartók többségét érdekli az általuk tartott egyedek eredete és az adott faj természetvédelmi helyzete, ezért az eredet igazolására megfelelően kialakított tanúsítási rendszerek segíthetnek az illegális kereskedelem visszaszorításában, bár megjegyzendő hogy ehhez nagyon fontos lenne annak biztosítása, hogy a szükséges tanúsítványok beszerzése ne legyen túl bürokratikus és merev.

A tenyésztés csökkenti a piaci szűkösséget, így az adott faj piaci keresletét is, ami előnyösen hat a befogási rendekre.⁴⁵ A magasabb szocio-ökonómiai helyzetben élők egyfajta elköteleződést mutatnak a vadon élő populációk megóvása iránt. Ezzel párhuzamosan az is

⁴⁵ HAUSMANN et al: i. m., 2–9.

gyakran megfigyelhető, hogy azok a fajok, amelyek a CITES listán szerepelnek, jellemzően lényegesen drágábbak, mint a CITES hatálya alá nem tartozó társaik. Ennek oka az egyediség iránti általános igényben és ezen egyedek ritkaságában keresendő. A madarak házikedvenként való tartása kulturális gyökerekkel rendelkező hagyomány, ezért fogyasztóközpontú intézkedésekre van szükség. A fogságban tenyésztett madarak kínálatának ösztönzése egy fenntartható alternatívát jelenthet a valós keresleti igények kielégítésére. A nyugat-európai államok többségét, köztük Belgiumot, Németországot és Hollandiát gyakran tüntetik fel olyan állatok származási régiójaként, amelyek ott nem honosak, mert ezekben az országokban eredményes tenyésztési programokat folytatnak, és az ennek eredményeként előállított, fogságban tenyésztett példányokat értékesítik.⁴⁶ A jól irányított tenyésztési programok hozzájárulhatnak a biológiai sokféleség megőrzéséhez, az élőhelyről történő befogások arányának csökkentéséhez, emellett alapot szolgáltatnak egyes visszatelepítési programokhoz is. Jelenleg az állattartás e területén a legális és illegális cselekmények sajátosan összefonódnak. Ahogyan arra közelmúltban Ficsor Krisztina is rámutatott, az egyre szigorodó büntetőjogi eszközök sem bizonyultak elégségesnek a környezetet, természetet sértő cselekmények elkövetésétől való elrettentéshez.⁴⁷ Magyarországon a gyűjtők két kriminogén tényező, így a magas fokú birtoklási vágy, illetve a tartás tekintetében az Európai Unió minimumszabályoktól lényegesen szigorúbb hazai jogszabályi környezet miatt potenciális elkövetői a természetkárosítás birtoklással megvalósuló eseteinek, ugyanakkor az is tény, hogy ezen esetek többsége – az általuk tartott egyedek eredetére figyelemmel – ökológiai hatását tekintve jellemzően irreleváns. Az illegális kereskedelmet egyre gyakrabban egyes madárfajok túlélésének akadályaként azonosítják. Mára vannak olyan fajok, amelyek esetében gyakoribbak a magántulajdonban lévő egyedek, mint a természetben előforduló társaik. Ezért többen azzal érvelnek, hogy egyes fajok globális fennmaradása a fogságban tartott egyedek tenyésztésétől függ. Az indonéz hatóságok például a veszélyeztetett fajok tenyésztését és értékesítését azzal a feltétellel engedélyezik, hogy a tenyésztők a szaporulat 10 %-át telepítsék vissza a vadonba. Ahol a helyi piacokon nőtt az eladásra kínált egyedek száma, ott megfigyelték, hogy nem növekedett a vadonból származó egyedek aránya és egyre több zárt gyűrűvel rendelkező egyed jelent meg a kínálati oldalon. Ez jól mutatja, hogy a fajok megőrzésének szándéka mind a kormányzat, mind a tenyésztők részéről adott, ugyanakkor a végrehajtás tervszerűsége nem kidolgozott. Mára az is egyértelművé vált, hogy a tenyésztésnek és a természetből származó egyedek visszatelepítésének fontos szerepet kell kapnia a vadon élő populációk megővésében.⁴⁸

Nem véletlen tehát, hogy az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1203 irányelve is a vállalatok keretében megvalósuló káros hatásokra összpontosít leginkább, amikor – a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2008/99/EK irányelv által e területen megfogalmazott elvárásokat lényegileg változatlanul hagyva – újabb előírásokat támaszt valamennyi tagállam büntetőjogi szabályrendszerével szemben.

⁴⁶ SINCLAIR, James S.–STRINGHAM, Oliver C.–UDELL, Bradley–MANDRAK, Nicholas–LEUNG, Brian–ROMAGOSA, Christina M.–LOCKWOOD, Julie L.: The International Vertebrate Pet Trade Network and Insights from US Imports of Exotic Pets. *BioScience*, 2021/9, 27.

⁴⁷ FICSOR Krisztina: A „zöld büntetőjog” jogelméleti aspektusai, *Pro Futuro*, 2024/2, 2. (doi: 10.26521/profuturo/2024/2/15768)

⁴⁸ NIJMAN, Vincent–LANGGENG, Abdullah–BIROT, Hélène–IMRON, Muhammad Ali–NEKARIS, K.A.I.: Wildlife Trade, Captive Breeding and the Imminent Extinction. *Global Ecology and Conversation*, 2018/15, 1–13. (doi: 10.1016/j.gecco.2018.e00425).